

Кириленко Ольга

*Д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГІОНАЛЬНИХ ФІСКАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ

Загальне розбалансування бюджетної системи України, спричинене комплексом зовнішніх та внутрішніх політичних, економічних, соціальних чинників, негативно відображається на стані місцевих бюджетів, що створює загрози для їх стабільності, вкрай необхідної в умовах розпочатої децентралізації влади та адміністративно-територіальної реформи. Основними причинами існуючих фіскальних дисбалансів на рівні місцевих бюджетів є:

значна централізація бюджетної системи країни, успадкована від попередньої командно-адміністративної системи господарювання, історично сформована із-за нерозвинутості інституту місцевого самоврядування;

— фрагментарність, непослідовність та незавершеність реформ, які проводилися у бюджетній та податковій сфері;

— неефективна державна регіональна політика і фінансове вирівнювання як її найважливіша складова;

— суто фіскальне спрямування вітчизняної системи оподаткування, яка традиційно розглядається лише як інструмент для наповнення державної скарбниці;

— гіпертрофований розвиток підсистеми загальнодержавних податків у вітчизняній системі оподаткування порівняно з підсистемою місцевого оподаткування;

— переважання патерналістських настроїв у органів місцевого самоврядування, відсутність у них навиків самостійного господарювання, незаінтересованість у пошуку альтернативних джерел доходів.

Структура доходів місцевих бюджетів України протягом 2010–2015 рр. характеризує низку негативних тенденцій, які поглиблюють існуючі регіональні фіскальні дисбаланси, це – суттєве посилення трансфертної залежності місцевих бюджетів від державного бюджету, послаблення фіскальної ролі податкових надходжень як основи бюджетних доходів, зменшення частки неподаткових надходжень та доходів від операцій з капіталом, які відображають результативність

діяльності органів місцевого самоврядування в економічній сфері (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів України
у 2010–2015 рр.,% ¹

Групи доходів	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014	2015 (план)
Податкові надходження	43,1	42,4	38,1	37,7	26,8
Неподаткові надходження	5,6	5,5	5,6	5,3	4,8
Доходи від операцій з капіталом	3,3	1,6	0,8	0,5	0,5
Цільові фонди	1,7	1,0	0,3	0,1	0,1
Офіційні трансферти	46,3	49,5	55,2	56,4	67,8
Усього	100	100	100	100	100

Вкрай нераціональною є також структура видатків місцевих бюджетів України що, в свою чергу, поглиблює регіональні бюджетні дисбаланси і створює ризики для подальшого розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації та адміністративно-територіальної реформи. Для видаткової частини місцевих бюджетів притаманне:

— домінування видатків соціального характеру, які пов'язані із виконанням делегованих державних повноважень (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, культура та мистецтво, фізична культура та спорт);

— незначні видатки на економічну діяльність, охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, що відзначається на стані місцевого господарства загалом, ринку праці, а, отже, на добробуті і умовах життя громадян;

— достатньо висока питома вага захищених видатків, які є обов'язковими, їх обсяг не може змінюватися при скороченні затверджених бюджетних призначень, що також обмежує самостійність органів місцевого самоврядування у використанні фінансових ресурсів;

— абсолютне переважання поточних видатків, незначна частка капітальних видатків та невеликі обсяги бюджетів розвитку, що ускладнює процес фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад (табл. 2).

¹ Розраховано на основі даних Державної казначейської служби України.

Структура видатків місцевих бюджетів України у 2010–2014 рр.,%²

Групи видатків	Роки:		
	2010	2012	2014
<i>За функціональною класифікацією</i>			
Загальнодержавні функції	6,4	4,8	4,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,2	0,1	0,1
Економічна діяльність	4,9	5,8	4,1
Охорона навколишнього природного середовища	0,4	0,5	0,4
Житлово-комунальне господарство	2,8	8,8	7,8
Охорона здоров'я	22,5	21,2	20,6
Духовний та фізичний розвиток	4,0	3,7	4,0
Освіта	31,9	32,0	31,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	22,1	22,5	25,5
Міжбюджетні трансферти	4,8	0,6	0,9
<i>За економічною класифікацією</i>			
Поточні видатки	96,9	93,5	93,8
Капітальні видатки	3,1	6,5	6,2
<i>Залежно від пріоритетів здійснення</i>			
Захищені видатки	86,6	76,0	75,7

В Україні відсутня довгострокова стратегія реформування як бюджетної системи загалом, так і міжбюджетних відносин зокрема, що необхідно для стабілізації державних фінансів і усунення існуючих бюджетних дисбалансів на всіх рівнях. Окрім невизначеності концептуальних положень реформування бюджетної системи, існує низка проблем, пов'язаних з їх організацією в межах чинного механізму, що негативно відображається на формуванні та виконанні місцевих бюджетів, це:

— недофінансування державою делегованих повноважень, коли органи місцевого самоврядування змушені спрямовувати власні доходи на здійснення видатків, пов'язаних із виконанням ними делегованих державних повноважень;

— відсутність компенсації втрат бюджетних надходжень внаслідок пільг, наданих державою по податкам і обов'язковим платежам, які зараховуються до доходів місцевих бюджетів, наприклад, по платі за землю;

— неритмічність та відхилення у термінах надання офіційних трансфертів, перерахування їх в останні дні бюджетного року, що ускладнює використання виділених коштів;

² Розраховано на основі даних Державної казначейської служби України.

— відсутність формалізованих підходів та непрозорість процесів надання окремих видів цільових субвенцій з державного бюджету та фінансування проектів місцевого розвитку за рахунок Державного фонду регіонального розвитку та ін.

У 2015 р. в Україні здійснено реальні кроки щодо забезпечення бюджетної децентралізації, це зокрема:

— розширення дохідної бази місцевих бюджетів для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування видаткових повноважень;

— застосування нової системи горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя;

— запровадження нових видів міжбюджетних трансфертів (освітня та медична субвенції, субвенція на підготовку робітничих кадрів, базова та реверсна дотації);

— надання прав органам місцевого самоврядування щодо самостійного встановлення ставок місцевих податків і зборів в граничних межах, визначених законодавством, та надання пільг з їх сплати.

Проте запроваджені зміни потребують подальшого розвитку для одержання стабільного позитивного ефекту. Ми вважаємо, що для усунення фіскальних дисбалансів на рівні місцевих бюджетів необхідно завершити низку системних заходів та реформ, які було розпочато протягом останніх років, це, зокрема:

— проведення децентралізації державного управління і зокрема бюджетної децентралізації;

— чітке розмежування повноважень державної влади та місцевого самоврядування і відповідно до цього розподіл доходів і видатків між бюджетами різних рівнів;

— подальше зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів і зменшення їхньої трансфертної залежності від державного бюджету, вдосконалення порядку розрахунку трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету;

— реформування податкової системи з метою зниження податкового навантаження на фонд оплати праці та на сумлінних платників податків, спрощення адміністрування податків, посилення інвестиційної привабливості країни;

— вдосконалення місцевого оподаткування як одного з основних інститутів місцевих фінансів та дієвого інструменту, який є у

розпорядженні місцевої влади, підвищення фіскальної ролі місцевих податків і зборів;

— запровадження програмно-цільового методу складання і виконання місцевих бюджетів, перехід до середньострокового бюджетного планування і складання трьохрічних місцевих бюджетів, що необхідно для фінансового забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад;

— повне фінансове забезпечення видатків місцевих бюджетів на виконання державних повноважень шляхом застосування у розрахунках обсягів міжбюджетних трансфертів державних соціальних стандартів і фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Дем'янишин Василь

*Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДІАЛЕКТИЧНЕ ПОЄДНАННЯ НАУКОВОГО, ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ЖИТТЄВО-ЦІННІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ОСОБІ ПРОФЕСОРА С.І. ЮРІЯ

У листопаді 2015 р. виповнилося 3 роки з того часу, коли відійшов у вічність видатний український вчений у галузі економіки, відомий в Україні й далеко за її межами, визнаний фахівець із проблем фінансової теорії, методології фінансової науки та практики, засновник і лідер тернопільської наукової школи фінансів, грошового обігу і кредиту Сергій Ілліч Юрій.

Життєвий шлях С.І. Юрія – це шлях постійної праці і боротьби талановитої й мудрої людини, яка вміє визначити мету свого поступу, мобілізувати силу, енергію і вибрати оптимальне рішення для її досягнення, залишаючи на пройденій дорозі добрий слід. Його вчителі та наставники, студенти й аспіранти, магістри і співробітники, працівники органів державної влади, управління і місцевого самоврядування, колеги і друзі знають ювіляра як досвідченого, вимогливого, справедливого, чуйного, авторитетного керівника та вченого, здатного згуртувати, запалити енергією і повести за собою колектив. Для молодого покоління він – взірець